

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

DIGITIZATION OF THE CRIMINAL-EXECUTIVE SYSTEM OF UKRAINE AS A STRATEGIC DIRECTION OF ITS REFORM

Кернякевич-Танасійчук Ю.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри судочинства

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташица
Національної академії правових наук України*

Стаття присвячена дослідженню діджиталізації кримінально-виконавчої системи України як стратегічного напрямку її реформування. Наголошено, що оптимізація кримінально-виконавчої політики держави є неможливою без залучення елементів штучного інтелекту як у сферу управління кримінально-виконавчою системою та організацію роботи персоналу органів та установ виконання покарань, так і сферу безпосереднього процесу виконання-відбування покарань та реалізацію прав засуджених осіб. Встановлено, у Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року серед основних її цілей названо: «розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи», що дозволяє діджиталізацію (цифровізацію) кримінально-виконавчої системи України розглядати в якості стратегічного напрямку її реформування. Окреслено основні сфери діджиталізації кримінально-виконавчої системи України як стратегічного напрямку її реформування.

Названо досягнення у сфері діджиталізації кримінально-виконавчої системи України за останні роки, серед яких: створення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту; розширення можливості доступу засуджених до Інтернету; часткове впровадження системи ефективного відеомоніторингу. Особливу увагу зосереджено на використанні Міністерством юстиції України програмного забезпечення з елементами штучного інтелекту «Кассандра», яке покликане аналізувати можливість повторного порушення закону злочинцем, та є ефективним інструментом покращення роботи органів пробачії.

Визначено основні завдання з подальшої реалізації стратегічної цілі «розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи». Зроблено висновок, що використання інформаційних технологій у процесі виконання-відбування покарань позитивно відображається на ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи, сприяє належній реалізації прав засуджених осіб: на повагу до їх гідності, на листування, подання онлайн-звернень та доступ до суспільно значимої інформації, на освіту тощо.

Ключові слова: оптимізація, політика у сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-виконавча політика, штучний інтелект, інформатизація, діджиталізація (цифровізація), кримінально-виконавча система, реформування.

The article is devoted to the study of the digitization of the criminal-executive system of Ukraine as a strategic direction of its reform. It is emphasized that the optimization of the state's criminal-executive policy is impossible without the involvement of elements of artificial intelligence both in the field of management of the criminal-executive system and the organization of the work of the personnel of bodies and institutions for the execution of punishments, as well as in the field of the direct process of execution and serving of punishments and the realization of the rights of convicted persons. It has been established that the Penitentiary System Reform Strategy for the period until 2026 lists among its main goals: "expanding the possibilities of digitalization of the penitentiary system", which allows the digitization of the criminal-executive system of Ukraine to be considered as a strategic direction of its reform. The main spheres of digitization of the criminal-executive system of Ukraine as a strategic direction of its reform are outlined.

Achievements in the field of digitization of the criminal-executive system of Ukraine in recent years were named, among which: creation of the Unified register of convicts and persons taken into custody; expansion of convicts' access to the Internet; partial implementation of an effective video monitoring system. Particular attention is focused on the use by the Ministry of Justice of Ukraine of software with elements of artificial intelligence "Cassandra", which is designed to analyze the possibility of repeated violations of the law by a criminal, and is an effective tool for improving the work of probation authorities.

The main tasks for the further implementation of the strategic goal of "expanding the possibilities of digitization of the penitentiary system" have been determined. It was concluded that the use of information technologies in the process of execution and serving of punishments has a positive effect on the effectiveness of the functioning of the criminal-executive system, contributes to the proper realization of the rights of convicted persons: to respect for their dignity, to correspondence, submission of online appeals and access to socially significant information, for education, etc.

Key words: optimization, policy in the field of combating crime, criminal-executive policy, artificial intelligence, informatization, digitization, criminal-executive system, reformation.

Оптимізація кримінально-виконавчої політики держави як однієї з підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю «матиме своїм наслідком приведення кримінально-виконавчої системи до найкращого (оптимального) стану» [1, с. 271]. Така оптимізація сьогодні є неможливою без залучення елементів штучного інтелекту як у сферу управління кримінально-виконавчою системою та організацію роботи персоналу органів та установ виконання покарань, так і сферу безпосереднього процесу виконання-відбування покарань та реалізацію прав засуджених осіб.

Як зазначається у Концепції розвитку штучного інтелекту: «Впровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах

загальнодержавного значення» [2]. Очевидно, що і сфера боротьби зі злочинністю загалом та виконання покарань зокрема належать до тих, які безумовно потребують інформатизації та діджиталізації (цифровізації) з метою їх удосконалення та підвищення ефективності процесів щодо їх реалізації.

Окрім того, у Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року (далі – Стратегія) серед основних її цілей названо: «розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи» [3], що дозволяє діджиталізацію (цифровізацію) кримінально-виконавчої системи України розглядати в якості стратегічного напрямку її реформування.

При цьому зауважимо, що слід вести мову про кримінально-виконавчу, а не пенітенціарну систему. Як нами

неодноразово зазначалося у контексті дослідження кримінально-виконавчої політики України, хоч і часто застосовуваним сьогодні є термін «пенітенціарна політика», який використовують з огляду на різні причини, серед них і найменування центрального органу виконавчої влади, що реалізовував кримінально-виконавчу політику до 18 травня 2016 року, – Державна пенітенціарна служба України, і назва проекту Закону України «Про пенітенціарну систему» зрештою і згадана вище Стратегія тощо та, видається, що здійснювати заміну поняття «кримінально-виконавча політика» поняттям «пенітенціарна політика» неправомірно.

Здійснення порівняльного аналізу змістового наповнення поняття «кримінально-виконавча політика» та «пенітенціарна політика» дозволило дійти висновку, що ці поняття не тотожні. Так «пенітенціарна політика є вужчим поняттям, ніж кримінально-виконавча політика, оскільки визначає напрями діяльності щодо виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства. У свою чергу, кримінально-виконавча політика є ширшим поняттям і охоплює не лише політику у сфері виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства (пенітенціарну політику), але й політику у сфері виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства» [4, с. 124]. За аналогією кримінально-виконавча система є ширшим за змістом поняттям і включає у себе систему виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства (пенітенціарну систему) і систему виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства.

Відтак, метою наукової статті є окреслення основних сфер діджиталізації кримінально-виконавчої системи України як стратегічного напрямку її реформування (на виконання у 2024 році фундаментальної теми «Дотримання прав людини при виконанні покарань і поведженні із засудженими в Україні» (номер державної реєстрації 0121U114397).

Аналіз Стратегії дозволяє зробити висновок, що у сфері діджиталізації кримінально-виконавчої системи України за останні роки вдалося досягти певних результатів, зокрема: створено Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту; розширено можливості доступу засуджених до Інтернету; частково впроваджено систему ефективного відеомоніторингу (центри відеомоніторингу, GPS-трекери, портативні відеореєстратори).

Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту – це інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік та оброблення відомостей про засуджених, осіб, узятих під варту [5].

Окрім впровадження та наповнення даними Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, створено додатковий модуль Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи, а також створено підсистему Кассандра, що призначена для обліку даних щодо оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, забезпечено підключення органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України), органів пробації до системи електронного документообігу [6].

Так, з 2020 року Міністерство юстиції України розпочало використовувати програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту «Кассандра», яке покликане аналізувати можливість повторного порушення закону злочинцем [7, с. 181]. Відповідний «прогноз повторного правопорушення ґрунтується на використанні машинного навчання та алгоритмів автоматизованих висновків (прогнозів), які базуються на результатах обробки великих структурованих масивів даних про історію правопорушень особи; наявності житла сім'ї, освіти та роботи; матеріального становища; контролю над поведінкою та мисленням; вживання алкоголю та наркотиків, стосунків у суспільстві та інших аспектів» [8, с. 248].

Підсистему «Кассандра» з її широкими функціональними можливостями можна розглядати в якості ефективного інструменту покращення роботи органів пробації.

Відтак, слушними є міркування про те, що: «Штучний інтелект може стати неоціненним ресурсом для працівників пробації, оскільки вони стежать за поведінкою правопорушників та сприяють їх реінтеграції. Оскільки від персоналу практично завжди вимагається робити більше з обмеженими ресурсами, штучний інтелект може служити мультиплікатором сил, допомагаючи співробітникам пробації визначити тих правопорушників, які можуть швидко (з більшою ймовірністю) вчинити рецидив. Це також може полегшити обрання доцільної програми реінтеграції» [7, с. 189].

На забезпечення права засуджених осіб на повагу до їх гідності та запобігання катуванню та жорстокому поведженню з ними в установах виконання покарань спрямовано впровадження системи ефективного відеомоніторингу в установах виконання покарань.

Як зазначає М. О. Ларченко, укомплектування персоналу установ виконання покарань та слідчих ізоляторів GPS-трекерами на нагрудних реєстраторами забезпечить фіксацію усіх випадків тілесних ушкоджень засуджених та ув'язнених [9, с. 38].

З метою забезпечення права засуджених осіб на листування, подання онлайн-звернень та доступ до суспільно значимої інформації, що сприяє розвитку та ресоціалізації, засудженим надано дозвіл на використання планшетного комп'ютера. Це значно розширює можливості доступу засуджених осіб до мережі Інтернет.

При цьому з метою мінімізації потенційних кіберзагроз «надання можливості засудженим користуватись пристроями з виходом в мережу Інтернет має обов'язково супроводжуватись встановленням системи мережевого захисту (IDS (Intrusion Detection System) – система виявлення атак (вторгнень)). Це значною мірою дозволяє запобігти використанню мережі для вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі» [9, с. 40].

Крім зазначеного вище, видається, що діджиталізація кримінально-виконавчої системи повинна торкнутися і права на освіту засуджених, зокрема, сприяти реалізації цього права у дистанційній, онлайн формі.

Саме «за допомогою дистанційної форми навчання можна отримати відповідні освітні послуги: прослухати лекційний матеріал, пройти тестування, скласти залік чи екзамен, використовуючи сучасні інформаційні, зокрема комп'ютерні, технології (Інтернет, скайп). Крім того, доступ до мережі Інтернет дозволяє забезпечити засуджених потрібними їм для навчання та самопідготовки навчально-методичними матеріалами тощо» [1, с. 236].

У Стратегії серед завдань з реалізації стратегічної цілі «розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи» названо:

«модернізацію Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, у тому числі розширення його аналітичного функціонала;

впровадження електронного моніторингу на пробації; створення та впровадження автоматизованої системи обліку матеріальних ресурсів;

впровадження та забезпечення функціонування системи збору даних для цілей комплексної оцінки виправних колоній, слідчих ізоляторів, установ виконання покарань, закладів охорони здоров'я та державних підприємств ДКВС;

впровадження електронних послуг у медичній сфері; впровадження електронних систем бухгалтерського, кадрового та статистичного обліку (МІА);

впровадження електронного документообігу в органах та установах пенітенціарної системи» [3].

Як зазначають К. В. Денисенко, Н. Б. Шамрук, І. С. Борко: «Всі ці завдання, зазначені в Стратегії, є акту-

альними для ДКВС України, але не менш важливим для виконання цілі щодо розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи є впровадження концепції електронного урядування в органах та установах ДКВС України» [10, с. 87]. Більше того, авторами пропонується «об'єднати усі запропоновані в Стратегії завдання відповідно до Концепції електронного урядування України і створити нову його складову – Е-в'язницю» [10, с. 88] і в рамках її розроблення «налагодити співпрацю Міністерства юстиції України із Міністерством цифрової трансформації України» [10, с. 89], що заслуговує на підтримку, оскільки не лише удосконалив роботу кримінально-виконавчої системи, а й сприятиме забезпеченню її прозорості.

Очевидно, що використання інформаційних технологій у процесі виконання-відбування покарань позитивно відображається на ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи. При цьому, на думку Г. П. Залуговської, В. В. Барахти та О. М. Косова, також «потребує впровадження цифровізації і система пошуку кандидатів, добору та управління персоналом ДКВС Укра-

їни» [11, с. 63], що особливо актуально в умовах воєнного стану в Україні. Вважається, що: «сучасні методи добору персоналу мають вищу результативність, а отже, впровадження в умовах воєнного стану нових цифрових програмних рішень на всіх етапах рекрутингу персоналу ДКВС України забезпечить безпеку персоналу (можливе керування процесом з будь-якого безпечно місця), та дозволить ефективніше використовувати службовий і робочий час персоналом ДКВС України» [11, с. 65].

Підсумовуючи, варто зазначити, що діджиталізація кримінально-виконавчої системи України має кілька напрямів і стосується не лише сфери управління її діяльністю, але й спрямована на ефективну реалізацію таких прав засуджених осіб, як: на повагу до їх людської гідності; освіту; на листування та дистанційну комунікацію із зовнішнім світом тощо. Застосування елементів штучного інтелекту дозволяє, виявивши ризики вчинення повторних кримінальних правопорушень, покращити якість соціально-виховної, психологічної роботи із засудженими особами, що у свою чергу сприятливо впливає на їх виправлення та ресоціалізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2024).
3. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12. 2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#n10> (дата звернення: 10.08.2024).
4. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика та пенітенціарна політика: співвідношення понять. *Теоретичні та практичні засади протидії злочинності в сучасних умовах*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції 16 жовтня 2015 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. С. 124–125.
5. Про затвердження Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту: наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2018 р. № 2023/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0762-18#Text> (дата звернення: 10.08.2024).
6. Діджитал-проекти у сфері юстиції – один з етапів цифрової трансформації України, – Сергій Орлов. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/didzhitel-proekti-u-sferi-yusticii-odin-z-etapiv-cifrovoyi-transformacii-ukrayini-sergij-orlov> (дата звернення: 10.08.2024).
7. Теоретичні питання удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування : монографія / [К. А. Автухов, О. В. Гальцова, М. Ю. Кутелов та ін. ; за заг. ред. А. Ф. Степанюка]; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2021. 488 с.
8. Павлова Т.О. Діджиталізація як засіб модернізації держави та окремих органів кримінальної юстиції. *Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві*: кол. монографія /М.А. Баламуш, Н.В. Ільєва, О.М. Миколенко [та ін.]; за заг. ред.: О.В. Гаран, О.І. Миколенко. Одеса: Фенікс, 2023. С. 223–258.
9. Ларченко М. О. Використання комп'ютерних технологій при реформуванні пенітенціарної системи. *Пенітенціарна система у глобальному вимірі*: Матеріали I Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Рівне, 29–30 жовтня 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 38–40.
10. Денисенко К. В., Шамрук Н. Б., Борко І. С. Роль Міністерства цифрової трансформації України у цифровізації діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. № 1. Том 34 (73). С. 85–90.
11. Залуговська Г. П., Барахта В. В., Косов О. М. Діджиталізація діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України в умовах воєнного стану. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2023. № 2 (14). С. 58–69.